

Rugalmas ember-gép kapcsolatok

Kósa Zsuzsanna

Tézis: *Az ember-gép kapcsolódáshoz, önálló, multi-modális, az egyénhez intelligensen alkalmazkodó modulok alakulnak ki, amelyek biztosítják a rugalmas kommunikációt, függetlenül attól, hogy a gép milyen funkciót valósít meg.*

1. Megnevezés és rövid leírás

Az ember-gép kapcsolatban többféle kommunikációs irányt is megkülönböztethetünk: az ember ad jelzéseket, információkat a gépnek, vagy az ember kap jelzéseket, információkat a géptől. Az információ -adás és -kapás szinte mindig kétirányú, mert még az egyirányú kommunikációknál is van valamilyen visszajelzés. Ha a géppel való kommunikáció célja a gép irányítása, akkor az ember és gép *irányító kapcsolatáról* beszélünk. Ha a gép kezdeményezi a kommunikációt az ember felé, akkor *jelző* (esetenként vész-jelző, figyelmeztető) *kapcsolatról* beszélhetünk. Ha a géppel való kommunikáció célja maga az információ-átvitel, és a gépi rendszer mindkét oldalán egy gép és ember közötti kommunikáció folyik, akkor *távközlésről* beszélünk.

Az ember-gép kapcsolatot szűkebb és tágabb értelemben vizsgálhatjuk: *ember és gép közvetlen kapcsolódási felülete*, és tágabb értelemben *az ember-gép együttélése*. A szűkebb értelmezés a közvetlen kommunikációs eszközökről, a fizikai kapcsolatról és annak feldolgozásáról, irányításról szól. A tágabb értelmezés a kommunikációs felületen túlmenően tartalmazza az emberek és gépek alkalmazkodását egymáshoz, valamint az egymásra hatásokat is.

Az információtechnológiai rendszerek és az ember kapcsolódásán, a fizikai kapcsolatot, az ember-gép kommunikáció technológiáit, az emberi igények közlését a gépekkel, és a kapott válaszok hasznosíthatóságát értjük. Az ember-gép kapcsolódás technológiája több ponton fejlődik: az embernek kevésbé kell alkalmazkodnia az intelligens gépekhez, a gépek többféle módú kapcsolódást is elfogadnak, ezek a kapcsolódási felületek rugalmasan, a felhasználó egyéniségét és a környezetet is figyelembe véve, változtathatóvá válnak. Annak érdekében, hogy az ember-gép kapcsolatok fejlődésének tágabb értelmű (a közvetett ember-gép egymásra hatásokat is tartalmazó) témakörét a kapcsolódási pont vizsgálatával megalapozzuk, az alábbi témaköröket vizsgáljuk:

- közvetlen ember-gép kapcsolódási felületek, kommunikáció, képességek, ergonómia
- multi-modális kommunikáció az ember és gép között
- *hang alapú ember-gép kapcsolatok, nyelv-függőség*
- munkavégzők és képzett felhasználók ember-gép kapcsolódásai
- speciális igényű felhasználók ember-gép kapcsolódásai: pl. fogyatékosok, alulképzettek, techno-főb személyek
- közvetlen érintkezésből adódó lehetőségek: állapot megfigyelés, riasztás

Az ember-gép együttélést azt értjük, hogy az ember többlet-képességeket kaphat a gépektől. Az információtechnológiai rendszereket az emberi gondolkodás, érzékelés vagy manipulációs képesség kiterjesztéseiként értelmezhetjük. A gépi rendszerek az emberi kommunikációt és viselkedést érzékelhetik, naplózhatják, értelmezhetik és alkalmazkodhatnak hozzá. Minderre épülve, utánozhatják és kombinálhatják is a különböző mintákat. Az ember tanulhat, fejlődhet és gyógyulhat is, a gépi rendszerek segítségével. Ha azonban az embert túl sok információval ömlesztik el a gépek, túlterhelik az idegrendszerét, és védekezni kíván majd. Az alábbi témaköröket vizsgáljuk az ember-gép együttélés kapcsán:

- Gépek által átvett funkciók: információfeldolgozás, statisztika, megjelenítés, tájékoztatás.
- Gépek által segített funkciók: oktatás, értékelés, diagnosztika, döntés-előkészítés

- Emberi készségek fejlesztése, oktatás, gyógyítás gépi rendszerekkel.
- Információs autonómia megőrzése a gépi rendszerekben és információs védőburok kiépítése.
- Intelligens gépek viselkedési modelljei, a kontroll megőrzése.

2. Jelenlegi helyzet

Az ember és gép közötti kapcsolódási felületek közvetlen érzékelése épülnek: nyomógombra, érintőképernyőre, mozgás-érzékelésre, hangérzékelésre, kép- vagy alak-felismerésre. Ezekben belül lehetnek előre programozottak vagy célfüggvény vezéreltek. Az ergonómiai korlátokat figyelembe kell venni ember-gép kapcsolódás (a közvetlen interface) tervezésénél.

Alapvetően egymódusú kapcsolódás a jellemző, a lehetőségek közül valamelyiket kiválasztják a gép tervezői, és azt építik bele a gépbe. Néhány gépnél, pl. egyes mobiltelefonoknál már van kétmódusú kapcsolódás is: a nyomógombos kezelés mellett felkészül a hanghívásokra is. A hanghívás azért elég ritka, a gyakoribb a nyomógombos hívás. Jelenleg az érintés alapú egeres, nyomógombos, érintőpados megoldások terjedtek el, amire a gép reagálása képernyőn vagy kijelzőn látható. A képernyős kapcsolódási technológia széleskörűen elterjedt. Kétmódusú kapcsolódásról beszélhetünk az újabb lap-topoknál, ahol a billentyűzet mellett megjelent az érintőképernyő is. Az érintőképernyős megoldás egyre elterjedtebb, ma már megjelent egyes mobiltelefonokban is. Ez az egyik alapja az ujjlenyomat felismerő biztonsági rendszereknek is. Sőt, a laptopok képesek hangot is érzékelni és kiadni magukból. Emiatt képesek Internet alapú hangátvitelre, de a hang még általában nem vezérli a mai laptopokat.

A hang alapú kapcsolódások távközlés esetén viszonylag egyszerűek, mert „csak” át kell vinni a hangot, de nem kell értelmezni. Ha irányító kapcsolatnál inputként kívánjuk felhasználni az emberi hangot, a hang alapján a jelentés megállapítása mélyebb elemzést igényel. A hang alapú technológiák néhány helyen megjelentek, de nem váltak még általánossá. Az írott beszédből szintetizátorral elő lehet állítani a beszédet; erre épülve üzenetkezelő és transzformáló szolgáltatásokat, az információ-kezelő szolgálatokban gépi felolvasást vagy egyszerűbb gépi tájékoztatást hallhatunk. A hang alapú irányító kapcsolódások erősen nyelv-függőek. Fel kell ismerni a beszédet, a beszéd egységeit, a szavakat, mondatrészeket és mondatokat. A beszéd felismeréséhez a gépnek meg kell tanulnia a beszélő hanghordozását is. Ennek alapján később a beszélőt is fel lehet ismerni.

A következő kapcsolódási mód a mozgás-érzékelés, amelyben érintés nélkül, mozgóképből vagy hő-érzékelésből a gép felismeri az ember kis mozgásait, és ezt értelmezi irányító jelként. A gép a saját mozgását, térbeli helyzetváltozását is képes érzékelni. A mozgás- és mozgásérzékelésre többféle alkalmazást, például szimulációkat, játékokat is rá tudnak telepíteni a fejlesztők.

A kommunikáció mélységét is vizsgálni kell, ha a cél a gépek ember általi irányítása. A kognitív kommunikáció a lényeg kiemelésével és az érzelmi információk hozzáadásával próbálja közelíteni az ember-ember közti kommunikáció modelljét az ember-gép kapcsolatokban is. Erre épül a „talking head”, amelyben a géptől az ember felé irányuló kommunikáció már nemcsak a szintetizált beszédből áll, hanem érzelmi mimika is kíséri. A gépek valamilyen szinten értelmezik az ember által küldött jelek jelentését, és reagálnak rá. Fel tudják ismerni a mintát: a hangmintákat, mozgásmintákat; kézírásból és rajzolatokból képesek betűket vagy más jeleket felismerni; a kézírás dinamikát is beazonosítani. A gépek alkalmazkodása az emberhez folyamatos, az adaptív rendszerek szinte önmaguktól a felhasználóhoz simulnak.

A munkavégző ember közvetlen kapcsolódású-, vagy beágyazott informatikai rendszereket is tartalmazó gépekkel veszi körül magát. Képzett vagy legalább jártas felhasználó jól tudja

kezelni ezeket a rendszereket. Az ember-gép kapcsolatokban elsősorban az ember alkalmazkodik a gépekhez.

A speciális igényű felhasználók: fogyatékosok, alulképzettek, technofób vagy járatlan személyek, nehezen kapcsolódnak a mai infokommunikációs eszközökhöz. Ez alól csak a mobil telefonok képeznek némi kivételt, amelyeket sokan megtanultak már kezelni.

Fogyatékkal élők kiszolgálása történhet: nagy billentyűzettel, ki-hangosítással. Egyes fogyatékosok mozgása annyira gyenge, hogy szükség van a mozgás érzékelésére és értelmezésére, sőt egyes neuro-jelek felfogására és értelmezésére is.

Az információtechnológiára épülő gépek már átvettek emberi funkciókat: információtárolást, az adatok statisztikai kiértékelését, készségfejlesztést, nyelvi oktatás egy részét, diagnosztikai számításokat, döntés-előkészítést sokféle modell alapján. Még nem teljesen integráltak a rendszerek, ezért az információs önrendelkezés megőrzése a gépi rendszerekben ma még nem igényel különösebb odafigyelést. Már léteznek, de még nem terjedtek el a privát szférát erősítő technológiák, amelyek az információs autonómiát biztosítanák teljesen gépesített rendszerekben is.

A meglévő emberi képességek kiterjesztésére, felerősítésére is alkalmasak a gépek, akkor is, ha nem hiányzó képességeket pótolja a gép. Ezek a technológiák ma még csak szűkebb (biztonsági) területen terjedtek el. Az adaptív-, célkövető-, önfejlesztő- intelligens gépek nagy része a fejlesztés fázisában van. Még nem alakult ki veszélyérzet a gépek csoportos önfejlesztő viselkedésével kapcsolatban, így az emberi kontroll megőrzése még nem okoz gondot.

3. Folyamatban levő projektek

Az EU VI. keretprogramjában több nagyobb program van a lezárás szakaszában:

2004-2007 között zajlott le a **MAIA projekt**, amely agy és robotok közötti interakciókat fejlesztett ki implantátum nélküli technikákkal. (Non Invasive Brain Interaction with Robots - Mental Augmentation through Determination of Intended Action (MAIA)). Résztvevők voltak: Idiap cég koordinátorként, Katholieke Universiteit Leuven (Belgium), University Hospital of Geneva (Svájc), Fondazione Santa Lucia-Rome (Olaszország), Helsinki University of Technology (Finnország) Az eredmények hasznosítása most várható. Bővebb információk a projekt honlapján. <http://www.maia-project.org/>

2005-2009 között folyik a **HILAS projekt**, amely a repülésben használatos ember-gép kapcsolatokat kívánja biztonságossá tenni. (HILAS=Human integration into the lifecycle of aviation systems) 40 résztvevő van a projektben, egyetemek, repülőgép gyártók és repülőtér üzemeltetők is. Koordinátor a Trinity College Dublinból (http://researchprojects.kth.se/index.php/kb_1/io_9744/io.html).

Szintén most folyik a **VIRTUALIS projekt** (<http://www.virtualis.org>), amely az ipari biztonság területén foglalkozik az emberi tényezővel. A virtuális valóság, valamint az emberi tényező kombinációjával kívánja növelni a biztonságot a nagyobb termelőüzemekben és raktárakban.

Az EU VII. keretprogramjában 2007-ben indulnak az új projektek.

Az ICT témakörön belül a 2. téma a kognitív rendszerekkel és robotokkal foglalkozik, ebben 26 projekt indult meg, szinte mindegyik az ember-gép kapcsolat témakörében. Az 5. téma az e-egészségüggyel foglalkozik, amelyben minden projektnek vannak ember-gép kapcsolódási vonatkozásai, ebben a témakörben 31 projekt indult meg. A távlati technológiák 8.

témakörében 3 olyan projekt található, amely az ember-gép kapcsolatok körébe tartozik.

(http://cordis.europa.eu/fp7/projects_en.html)

Research area: ICT-2007.2.1 Cognitive Systems, Interaction, Robotics		Project start
COGX	Title: Cognitive systems that self-understand and self-extend	[2008-05-01]
SCOVIS	Title: Self-configurable cognitive video supervision	[2008-03-01]
REPLICATOR	Title: Robotic eEvolutionary self-programming and self-assembling organisms	[2008-03-01]
CHRIS	Title: Cooperative human robot interaction systems	[2008-03-01]
MIMICS	Title: Multi-modal immersive motion rehabilitation with interactive cognitive systems	[2008-01-01]
SEMAINE	Title: Sustained emotionally coloured machine-human interaction using non-verbal expression	[2008-01-01]
CHIROPING	Title: Developing versatile and robust perception using sonar systems that integrate active sensing, morphology and behaviour	[2008-02-01]

1. táblázat: Legérdekesebb most induló EU-s kutatási programok a VII. keretprogramban.

Forrás: http://cordis.europa.eu/fp7/projects_en.html

Az OECD egyik legnagyobb projektje a Halden Reactor projekt, amelyben 17 ország vesz részt, és a nukleáris erőművek kezelésében vizsgálja az emberi közreműködés, az ember-gép kapcsolat hatásait a biztonságra. <http://www.nea.fr/html/jointproj/halden.html>

Az USA-ban már az ember-gép kapcsolatok témája különböző szabványokban jelenik meg, pl. az US Patent 6545670 - Methods and apparatus for man machine interfaces and related activity <http://www.patentstorm.us/patents/6545670/fulltext.html>

Kanada élenjár a nagy, interaktív érintőképernyők területén. A nemrég lezárt a CMOS kamera-alapú ember-gép kapcsolatról szóló projekt eredményei egy könyvben jelentek meg.

A koreai nukleáris erőművekbe amerikai fejlesztésű ember-gép kapcsolati rendszereket építenek be. http://pepei.pennnet.com/articles/article_display.cfm?article_id=267174

Végül meg kell említeni az Egyesült Királyság egyik alapítványi kutatóintézetét, az RNIB-t, amelyet eredetileg a vakok segítésére alapítottak. Ez az intézet kutatási projekteket szervez és fenntart <http://www.tiresias.org/> nevű honlapot, amelyben a fogyatékkal élő emberek ICT kapcsolataival foglalkozik, és szinte minden információt összegyűjt a témáról: irányelveket készít, szabványosítási folyamatokat figyel, és kapcsolatot tart a felhasználói csoportokkal is.

4. A várható fejlődés eredménye

4.1 Ember-gép kapcsolódások

A munkavégző, a képzett felhasználók számára készített eszközökben általában hamarabb jelennek meg az új ember-gép kapcsolódási technológiák. Míg a speciális igényű, fogyatékos, képzetlen, személyek számára készülő kapcsolódási felületekben kis késleltetéssel jelennek meg az új kapcsolódási módok.

Már most abban a fázisban vagyunk, hogy a korábbi (billentyűzet-, egér-, yoj-stick) kezelőszerveket leváltják az érintőképernyők, a gépi kézírás-érzékelés. Ezen túlmenően, megjelenőben van az ujjlenyomat-érzékelő gép, amely az ember-gép kapcsolódás testre szabásának első, biztonsági eleme. Az irányító-információk automatikus archiválása kiegészítheti a biztonsági rendszert.

A hang alapú technikák közül, ma még csak a hangminta felismerés elterjedt el, és ez is csak másodlagos kezelő technika, pl. vész híváshoz vagy autózás közbeni mobilizáshoz. A hang-alapú ember-gép kapcsolódásoknál a beszéd-felismerés a második lépés, a nyelv felismerés a harmadik, a jelentés-felismerés a negyedik, majd a beszélő azonosítás a ötödik fázis. A hang

alapú gép-irányításoknál elsősorban a vak emberek kiszolgálása a cél, és onnan terjed a többi felhasználó kiszolgálása felé a technológia.

A testmozgás érzékelése a következő lehetőség az ember-gép kapcsolódásra. Ezen belül lehet többféle mozgás: kézmozdulat, vagy akár szemmozgás is. Egyes kiemelten fontos munkakörökben (pl. repülőgép vezetés, sebészet) kialakulhatnak a szemmozgásra épülő ember-gép kapcsolódások is. Kísérletek folynak a közvetlen gondolati úton (agyi hullámokkal) történő irányításra is. Táv-érezékeléssel lehet a különböző manipulátorokat (táv-) irányítani.

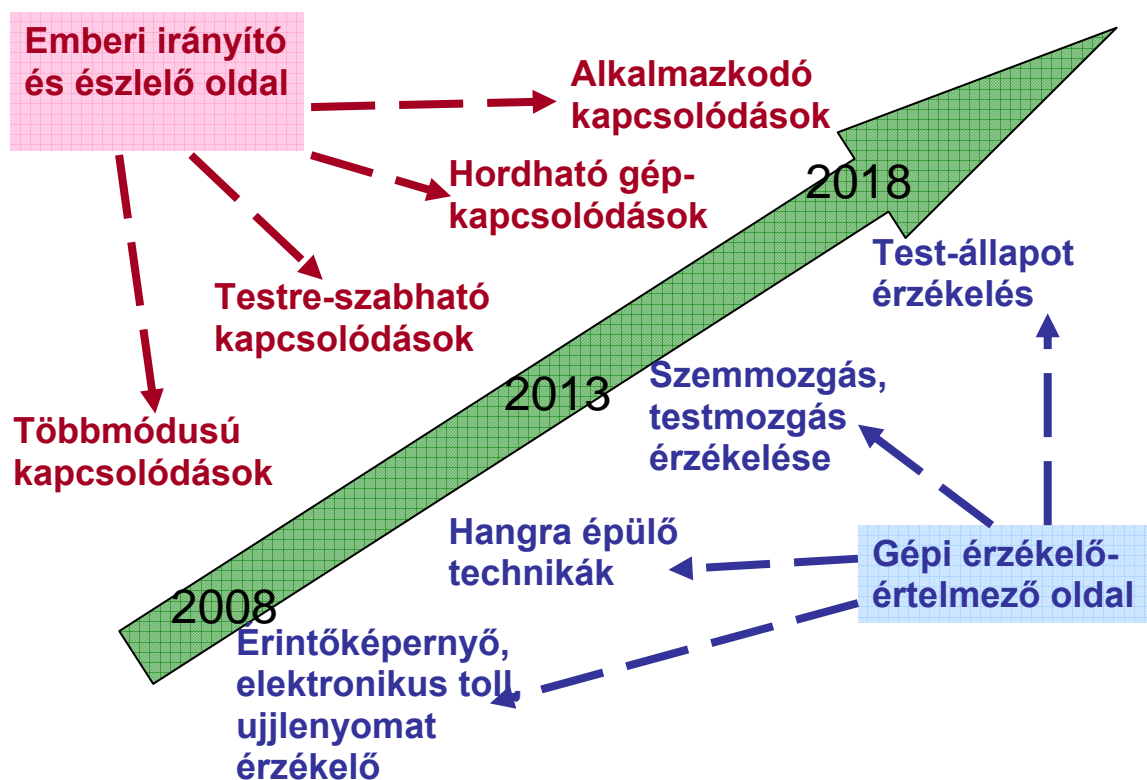
Elterjednek a multi-modális megoldások, amelyekben a környezet pillanatnyi állapota és a felhasználó szándéka alapján, többféle módon lehet majd a géppel kommunikálni. A multimodális kapcsolódásokra úgy tud ráállni egy rendszer, hogy belül felkészül többféle módusra (pl. hangra, érintőképernyőre, billentyűzetre, mozgásérzékelésre), és csak kívül választható a módus. Ennek következtében az ember-gép kapcsolódás moduljai különválnak gépek belső világától, és szabványos felületeken kapcsolódnak össze. Ezeken a belső gépi felületeken lehet majd modulszerűen váltani kapcsolódási módust, hogy pl. billentyűzettel, hanggal vagy joy-stickkel kívánjuk irányítani a gépet. Ezeken a felületeken lehet majd nyelvet választani a hang vagy szöveg alapú irányításhoz.

A több-módusú ember-gép kapcsolódás mellett kifejlődnek a hordható gépek ill. hordható gép-kapcsolati felületek is. Ennek első példája a mobiltelefon, amelyet sokan a ruházatukra rögzítve hordanak, és korai analógiája a karóra, amelyet a testre felfűzve viselnek. A testhez közeli kapcsolódási felület nemcsak az ember számára ad új irányítási lehetőségeket, de a gép is érzékelheti az ember állapotát (testhőmérsékletét, vérnyomását, pulzusszámát, légzését, stb.) Az ember állapotának érzékeléséből újabb szolgáltatások nőhetnek ki, elsősorban az idősek és az egészségi problémáival küzdők számára.

A gépek jobban fognak alkalmazkodni az emberhez és a változó környezethez. A gépek újabb generációja már adaptív rendszer, intelligens tanuló algoritmusokkal. Modellezik az emberi gondolkodás egyes mechanizmusait, megtanulhatja a szokásainkat, hanghordozásunkat, nyelvünk jelentéseit. Erre épülve, "értik" az ember irányító utasításait, akár erre készített kezelőegységgel, mozdulattal, hanggal, szemmozgással vagy esetleg erős gondolati összpontosítással közli a "parancsait". A géptől az ember felé történő jelzések is komplexebbé válnak: kép, hang, rezgés, beszéd, jel mind felhasználásra kerülhet.

Az ember-gép közvetlen kapcsolódás várható fejlődését mutatja a következő ábra.

Ember-gép kapcsolódás várható fejlődése

1. ábra: Ember-gép kapcsolódás várható fejlődése

4.2 Az ember-gép egymásra hatás

Az ember és gép egymásra hatása erősebb lesz, mint eddig, mert az élet minden területét áthatja majd az informatika és az infokommunikáció. Az emberek megtanulják a gépek irányítását, és a gépek is mintául veszik majd az emberi viselkedést. Ebben a folyamatban az első lépés az ergonómia, a help és a tutorial funkciók megerősödése a gép rendszerekben. A második fázisban a gépek érzékelik az emberi viselkedést, klaszterezik és értelmezik, és aszerint reagálnak rá (pl. CRM). A harmadik fázisban a gépek a kapott emberi visszajelzést értelmezik, és eltárolják; később a gép építőelemként értelmezi a megtanultakat (tanuló gépek).

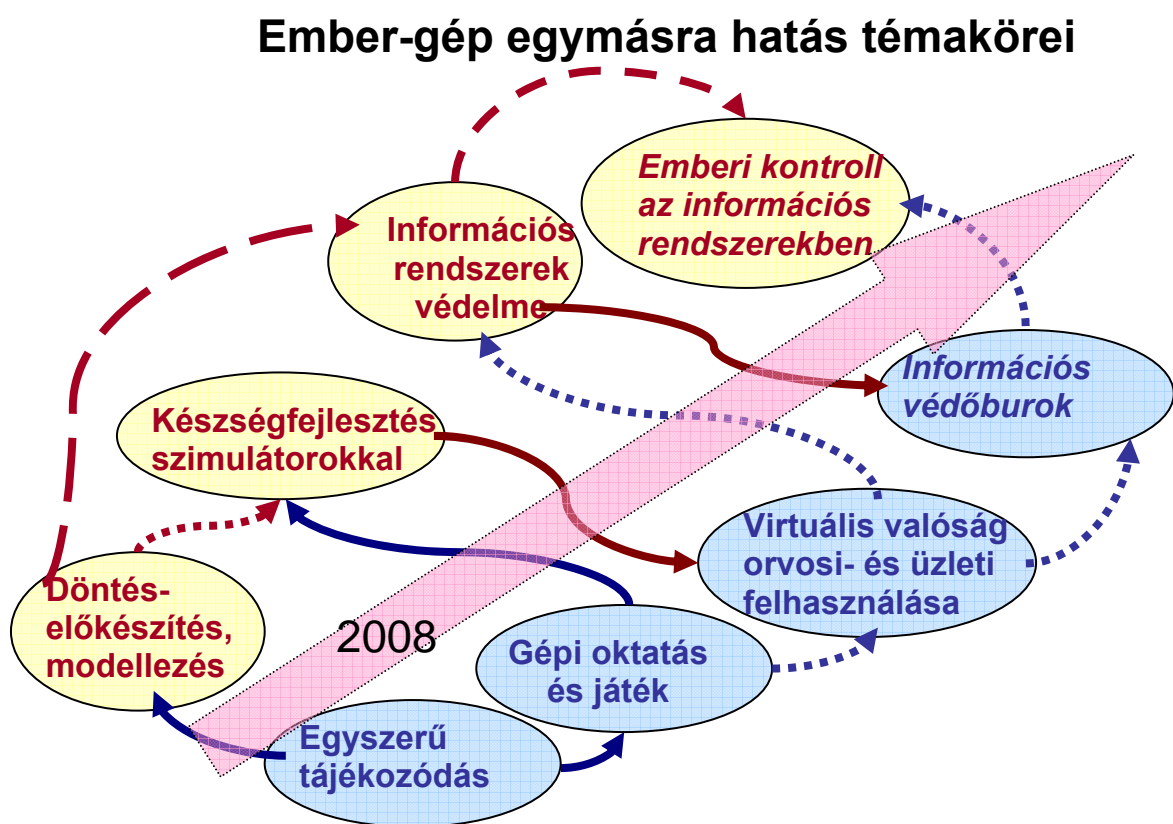
Az emberi tájékozódás elősegítéséhez a gépek adnak segítséget: a térinformatika és a grafikus rendszerek lesznek a könnyebben megérthető gépi tájékoztatás alapelemei. A tájékoztató funkció kiteljesítéséhez gépi fordító rendszerek elterjedése várható, amelyek megkönnyítik a nyelv-függő információk közvetítését más nyelvű felhasználók felé. A tájékozódás másik esete, amikor egy döntés előkészítéséhez géppel gyűjtik össze az összes információt, és modellezik egy-egy döntés várható hatásait. Vizualizációval a gép jobban láttathatja a számításainak eredményeit az emberrel.

A tájékoztatáson túlmenően, oktatásra, készségfejlesztésre is módot adnak a gépek. Erre a mai példa az autózvezetés kresz oktatása vagy a nyelvi készségfejlesztő laboratóriumok. Várható, hogy sokkal több szakmai ismeretet adnak majd át a gépeken keresztül az emberek egymásnak, komoly vagy játékos formában, pl. történelmi-, földrajzi-, biológiai-, pénzügyi- vagy egyéb szakmai- ismereteket.

A gépek nemcsak képeket vagy hangokat érzékelhetnek vagy közvetíthetnek, hanem érzeteket, pl. szagokat vagy tapintási érzéseket is. Erre épülő szimulátorokkal felépíthető olyan valóság-hű virtuális környezet, amely készségfejlesztésre vagy gyógyításra is alkalmas.

Az információs rendszerektől való függőség egyre erőteljesebbé válik, emiatt a komplex rendszerek is sebezhetőek és védelemre szorulnak. Elterjednek a védő technológiák, amelyek az információs rendszereket védik az illetéktelen beavatkozásoktól. A védőburok a személyes használatú gépi rendszereket, a személyek közvetlen információs környezetét védi a nem kívánt behatásoktól.

Az ember-gép egymásra hatás területén kevésbé lehet megbecsülni az időtényezőt az egyes témakörök megjelenésére vagy elterjedésére. A következő ábrán található témakörök mindegyike már létezik valamilyen formában. Az ábra az egyes jelenségek egymásra hatását kívánja bemutatni; és azt, hogy várhatóan milyen sorrendben kerülnek a figyelem középpontjába.

2.ábra: Az ember-gép egymásra hatás témakörei

A gépek csoportos adaptív viselkedésre is megtaníthatók. Az intelligens, önfejlesztő, csoportos viselkedést is végző gépek a katonai technológiákból kerülnek át a polgári felhasználásokba. Ahhoz, hogy a gépek ilyen irányú fejlődése ne vezessen egy embertelen világ kialakulásához, a szó szoros és átvitt értelmében, meg kell őrizni az ember kontrollját a gépek felett. Ugyanakkor, ezek a gépi rendszerek autonóm modelljeikkel segítenek megérteni a társadalmi jelenségek eddig nem, vagy nehezen modellezhető részét.

5. Befolyásoló tényezők

5.1 Technológiai tényezők

A közvetlen kapcsolódást biztosító technológiák közül gyors fejlődésben vannak az érintőképernyők, az ujjlenyomat-felismerők és a test-állapot érzékelő szenzorok. A hang alapú technológiákhoz kialakult a jó minőségű digitális hangrögzítés és hang-visszaállítás. Kicsit lassabban fejlődik a beszéd felismerés és a nyelv-felismerése hanganyagból, valamint a beszélő-felismerése. Mindezekre ráépül a beszéd-szintetizálás, amely már érthető szintre jutott, de még az érzelmi töltetet nem tudja jól közvetíteni.

A multi-modális rendszerekhez már kialakultak a két-módusú rendszerek, de még nem alakultak ki a belső interface szabványok a többféle módus választhatóságához. Ezek a szabványosítási folyamatok most zajlanak, és eredményük néhány éven belül várható. Az ember-gép kapcsolatban a gép megbízhatóságára, rendelkezésre állására és adataink védhető kezelésére számítunk. Az ember gépfüggése nagyobb megbízhatóságú rendszerek mellett növelhető. A megbízhatóságot előre tesztelő és az incidenseket naplózó alrendszereknek ki kell fejlődniük. A bizalom növekedéséhez ki kell épülniük az információs autonómiát védő gépi technológiáknak is.

5.2 Társadalmi tényezők

A társadalom idősödésére és a fogyatékkal élők arányának kismértékű emelkedésére kell számítanunk. Ugyanakkor, a szolgáltatási rendszerek átállnak a gépi kiszolgálásokra, így az ember-gép kezelőfelületeknek ki kell szolgálniuk a korlátozott képességű embereket is. Ez az elvárás előbb csak üzleti szinten jelentkezik, később az igazgatásban és a közszolgáltatásokban is. Olyan szabályozásra is lehet számítani, amely előírja az ICT szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférést mindenkinek, azaz az ICT akadálymentesítést.

5.3 Gazdasági tényezők

A gazdasági szektorok egyre nagyobb része információfeldolgozásra épül majd. Emiatt, az ember-gép kapcsolatokban mind a munkavégzés-, mind a fogyasztás szituációiban számítani lehet ember és ICT eszközök kapcsolatára. A munkavállalók egyre kevésbé engedhetik meg maguknak, hogy ne értsenek a gépek kezeléséhez. A cégek és intézmények egyre kevésbé engedhetik meg maguknak, hogy ne építsenek gépi közreműködésre az ügyfelek kiszolgálásában.

6. Várható hatások

6.1 Technológiai hatások

Új rugalmas gépi válasz-generáló és archiváló algoritmusok fejlődnek ki. Az ember gép kapcsolat egyedisége lehetővé teszi a virtuális személyiségjegyek megfogalmazását és a viselkedési minta felismerését a gépi tranzakciókban.

Kifejlődnek a testre szabott gépi alkalmazások, amelyek sokféle modulból állnak össze, vagy eleve a megrendelésnél leadandó személyes igényekre készülnek. Ebben is megjelenik a „long tail” jelenség, azaz a kisebb piaci szegmensek testre szabott kiszolgálása válik lehetővé és célszerűvé.

6.2 Társadalmi hatások

A gépek az ember segítségére lehetnek egy sor társadalmi jelenség kezelésében: kialakulnak a gépekkel védett területek és lesznek gépekkel kiszolgált emberek. A gépek segítségével fejlődhetnek az emberek, mert az oktatásban és képzésekben is részt vesznek a gépek. Egyes emberi csoportok nehezebben kapcsolódnak a gépi rendszerekhez, mint az átlag. A speciális igényű fogyasztókat is gépi rendszerekkel célszerű kiszolgálni. Ennek a kiszolgálásnak könnyen kezelhetőnek, megbízhatónak és elég biztonságosnak kell lenni ahhoz, hogy a ráfordításokat alacsonyan lehessen tartani.

A személyes használatú információkat, eszközeinket, a háttérben igénybevett hálózatos szolgáltatásokat, tárcapacitásokat a saját ellenőrzésünk alatt kívánjuk tartani, csak az általunk kiválasztottakkal kívánjuk megosztani. Az ember gép kapcsolat alapvető normáit szabályozással kell biztosítani.

6.3 Gazdasági hatások

Tömeges gépi kiszolgálás válik lehetővé, ami kihat a munkaerő alkalmazására, valamint a szolgáltatások árképzésére is. A rugalmas ember-gép kapcsolatok hatékony szolgáltatási- és termelési tevékenységet tesznek lehetővé, mert élőmunkát váltanak ki, célgépeket és univerzális robotokat tesznek lehetővé, és automatizálják a vevőkapcsolatok rutinszerű részeit.

A munkavégzés is alapvetően gépi információtechnológiákra épülő rendszerekkel történik. Az információs társadalomban az olcsó és tömeges szolgáltatások nagy része gépi kiszolgálásra épül. Az emberhez jobban alkalmazkodó rendszerekhez könnyebben kapcsolódnak az emberek.

7. Magyar vonatkozások

A legszélesebb kutatási skálát az MTA SZTAKI képviseli, ahol a kognitív kutatástól a képernyőig mindenféle ember-gép kapcsolat kutatásával foglalkoznak. Ki kell emelni a Virtuális Ember-interface Csoport tevékenységét, amely különösen a témába vág.

<http://www.sztaki.hu/reszleg/VHIG/>

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen több tanszék is foglalkozik az ember-gép kapcsolódások és egymásra hatások egy-egy szakterületének kutatásával.

- Hang alapú technológiák kutatása folyik a BME Villamosmérnöki és Informatikai Kar, Távközlési és Médiainformatikai Tanszéken, elsősorban beszéd felismeréssel és beszéd-szintézissel foglalkoznak. <http://www.tmit.bme.hu/labgroup/hun>
- Érzékelők kutatása folyik a BME Villamosmérnöki és Informatikai Kar, Elektronika Technológiák Tanszéken. A téma oktatása on-line kurzus formájában is megtalálható a honlapon. <http://www.ett.bme.hu>
- Oktatási MULTIMÉDIA-kutatás folyik a BME Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Ergonómiai Tanszékén az EU kutatási programok keretében. <http://www.erg.bme.hu/>
- Kognitív rendszerek kutatása folyik a BME Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Kognitív Rendszerek Tanszékén. <http://www.cogsci.bme.hu/>
- Az Információs Társadalom és Trendkutató Központ idősek informatikájával foglalkozó szakmai műhelye, amely a társadalmi hatásokkal foglalkozik. www.ittk.hu
- BME Információtechnológiai Innovációs és Tudásközpont - BME (IT)² szintén rendelkezik egy Ember-gép kapcsolat projekttel, amely 2006-ban indult. A kutatási program új algoritmusok és realizációs módszerek kifejlesztését célozza.

<http://www.it2.bme.hu/kutatas-fejlesztas/k-f-programok/ember-gep-kapcsolat-1>

Több hazai egyetem és főiskola oktatja a témát, szinte mindenütt szerepel a Ph.D. kiírások és képzések között, a BME-n kívül Debrecenben, Szegeden, Kecskeméten, Győrben. Ebből fakadóan, egy sor új disszertáció születik a témakörben hazánkban is.

8. Összefoglalás

Az ember gép kapcsolat fejlődése piaci erők által vezérelt, spontán fejlődési folyamat. Az ember-gép kapcsolat tárgyalható szűkebb értelemben, mint kapcsolódási felület, és tágabb értelemben, mint egymásra hatás is. A kapcsolódás fejlődési útja elég világos: multi-modális lesz, azaz a körülményekhez alkalmazkodva válogat majd többféle kapcsolódási módszer (pl. hang, érintés, kép...) között. Az egymásra hatások fejlődési vonala sokkal szerteágazóbb,

nehezebben megfogalmazható. A legfontosabb fejlődési vonal a tájékoztatás, oktatás, készségfejlesztés, gyógyítás. A másik fejlődési vonal a gépfüggés kialakulása, az információs autonómia igénye és az emberi kontroll fenntartására törekvő technológiák.

A gépi munkavégzés tömegessé válik, és a gépi kiszolgálások vihetik le a ma még drágának tartott szolgáltatások árszintjét. A gépi rendszerek nagyobb megbízhatósága teszi majd lehetővé, hogy az emberi folyamatok az eddigieknél jobban ráépüljenek a gépekre. A megbízhatóságot szabályozással is erősíteni célszerű, mert rejtett minőségi kategória, és a felhasználó szinte minden esetben kevesebbet tud(hat) róla

Az EU VII. keretprogramja tömegesen indított el kutatásokat az ember-gép kapcsolat témakörében. Ezek egy része a korlátozott képességű felhasználók számára is elérhetővé és akadálymentessé kívánja tenni az ICT technológiákat.

A spontán fejlődést olyan társadalmi lépésekkel célszerű kiegészíteni, amelyek az aszimmetrikus viszonyokat korrigálják: megtartják a felhasználó információs kontrollját a gépi rendszerekben, és a speciális igényű, de nem nyereséges felhasználói csoportokkal is törődnek.

